

Virgil PETROVICI

Într-o grădină, pe ulița mare a Iașilor...

În vara anului 1876, Mihai Eminescu este destituit din funcția de revizor școlar, împreună cu ceilalți ocupanți ai acestor posturi din toată țara, ca urmare a ieșirii de la guvernare a Partidului Conservator. Pentru a-și asigura existența, poetul este nevoit să se angajeze ca redactor la „Curierul de Iași”, obligat fiind ca, în schimbul unei retribuții derizorii, să asigure o pagină de ziar pentru fiecare dintre cele trei apariții săptămânale ale acestei gazete. Activitatea publicistică permanentă, începută în urbea moldavă și continuată, după un an și jumătate, la „Timpul” din București, va fi calvarul vieții sale. O salahorie care l-a stânjenit în rostuirea marilor sale proiecte literare și cu osebire cele dramaturgice, i-a șubrezit sănătatea, i-a scurtat nemeritat viața și i-a fost nefastă și sub aspectul adevăratei înțelegeri a idealurilor sale naționale și patriotice.

La „Curierul de Iași”, Eminescu își va face debutul de cronicar dramatic, cea de-a treia sa consemnare în speță, apărută în nr. 93 din 22 august 1876, purtând titlul: *Teatrul evreiesc*. Iată conținutul integral al acestei relatări:

„Într-o grădină, pe ulița mare, s-a deschis un mic teatru de vară în care se joacă în limba evreiască (germana stricată). Trupa venită din Rusia și compusă din vreo șase inși (toți bărbați) are un repertoriu caracteristic, care atinge numai viața casnică și religioasă a evreilor. Astfel, joi 19 august s-au jucat: 1) *Lumea ca paradis* (cântecel satiric); 2) *Filosoful amoretat și hasidul* (habotnicul) *luminat*, dialog; 3) *Socrul și ginerele*; 4) *Fișel harabagiul cu rândușul său Sider*, comedie. Despre piese avem puține de zis, ele nu prezintă vreun mare interes dramatic, dar jocul actorilor a fost excelent. Astfel, în piesa a doua,

actorul care joacă pe hasid a reprezentat atât de fidel pe evreu cum îl vedem în toate zilele, apucat, cu vorba repede și mărunț, încrezut, râzând iute și clipind din ochi, încât trebuie să-i recunoaștem mult talent. În piesa a treia, ginerele a fost jucat de un alt actor pe care-l credem cel mai talentat din trupa toată. El a jucat pe evreul «uimit». Socrul e unul din aceia care vrea să scoată neamul său la lumină, deci a luat ginere pe un fel de *studiosus theologiae*, om cu totul netrebnic și uimit de învățătura talmudică. Acest rol a fost jucat în mod foarte caracteristic. Ridicând sprâncenele adesea în sus și făcând creți pe frunte, cu barba neagră, tunsă în mod deosebit, lung și slab, vorbind și cântând natural, ne-a arătat un adevărat prototip de minte pe dos și netrebnicie. Directorul trupei are un glas simpatic (bariton) și figură plăcută. Ariile sunt evreiești, iar publicul, compus în mare parte din coreligionari ai actorilor, petrece bine.”

Grădina de vară, unde a avut loc spectacolul, era cunoscută de ieșeni sub denumirea de „Pomul verde”. Iar conducătorul trupei recent înființate era poetul și dramaturgul Avram Goldfaden (1840–1908), considerat, pe drept cuvânt, ctitorul teatrului evreiesc modern.

Parcurgând fie și numai aceste rânduri, se poate constata că Eminescu a manifestat, încă de la început, o judecată sigură, o înțelegere profundă a rolului și specificului dramaturgiei, o stăpânire perfectă a teoriei artei teatrale, dar, mai ales, o pătrunzătoare cunoaștere a subtilităților profesiei actoricești. Pentru că – așa cum bine remarca Mihail Sebastian – „el e mai mult pe scenă decât în sală și mai mult de partea actorilor, decât de partea publicului” (*Eminescu, cronicar dramatic*,

în „Revista Fundațiilor Regale“, VI, nr. 7, iulie 1939, p. 134–146). Dar cea mai mare însemnătate a acestei cronici rezidă în faptul că Eminescu a fost cel dintâi care a eternizat un moment de seamă al culturii evreiești. „Această cronică – scria Justin Solomon – este un document istoric și omenesc de o deosebită valoare pentru că, în afară de ceea ce reprezintă ea pentru începutul teatrului evreiesc *nu numai în România, ci în întreaga lume* (subl. n. – V.P.), această cronică, din care se desprinde atmosfera teatrului evreiesc și nota sa caracteristică, dezvăluie simpatia și înțelegerea marelui poet pentru teatrul evreiesc și competența sa în judecarea acestui fenomen cultural al vieții evreiești. [...] Astfel, istoria teatrului evreiesc modern rămâne indisolubil legată de numele marelui geniu al poporului român” (*Eminescu și teatrul evreiesc*, în „Unirea“, București, V, nr. 240, 14 decembrie 1949, p.2). De aceea nu întâmplător ne-am oprit la această cronică a lui Eminescu inclusă în vol IX al operelor sale, apărut în 1980. Tomul respectiv – cuprinzând în totalitate publicistica din perioada 1870–1877, inclusiv comentariile și notele foarte bine documentate și argumentate, întocmite de cărturarul Dimitrie Vatamaniuc – a determinat un vehement protest oficial. S-a considerat ca inoportună – ba, mai mult chiar, periculoasă! – o asemenea ediție integrală, deoarece există o serie de materiale „care incită la ură rasială, care afirmă idei de bază ale fascismului (sic!), care îndeamnă la huliganism“. Spațiul nu ne permite să ne referim la argumentele pro și contra ce au provocat multă tulburare în lumea academică și nu numai. Să menționăm doar că în minuta din 18 octombrie 1980 a Secției de științe filologice, literatură și arte din cadrul Academiei, președintele acestei secții, Alexandru Graur – personalitate de prim rang a mării pleiade de lingviști evrei care au contribuit la profunda cunoaștere și la evidențierea frumuseții, bogăției și diversității lexicului românesc – a ripostat categoric, față de această ingerință neîntemeiată, afirmând: „Eminescu n-a fost antisemit!“.

Scoase din contextul timpului său, eludându-se tribulațiile ce le-a avut de pățit, dictate de mașinațiile politice, la care de nevoie se înhămasse, ieșirile „xenofobe“ ale poetului au fost intens speculate încă din timpul vieții sale și au continuat până în zilele noastre. Cel ce se mândrea cu faptul că poporul din care face parte „este cel mai tolerant din lume“, deoarece zicea el „un popor care a suferit, ca cel român, nu poate provoca suferință altora“, a fost deseori supus unor atacuri fără discernământ și fără o motivație bine întemeiată, care urmăreau adesea, cu perfidie, minimalizarea inegalabilei sale opere polivalente și îndepărtarea sa la periferia patrimoniului culturii românești.

(Fragmente din comunicarea prezentată la simpozionul „Mihai Eminescu – 150“, organizat de Teatrul Național „I.L. Caragiale“ din București și Institutul de Istoria Artei al Academiei Române, în ziua de 15 ianuarie 2000).

AVRAM GOLDFADEN,
desen de M. H. Maxy